

**GÜNEY AZERBAYCAN TÜRKLERİ'NDE ÂŞIKLARLA YAPILAN DÜĞÜN
TÖRENLERİNDEKİ BAZI GELENEKLER VE ÖZGÜN ÖZELLİKLER****Dr. İlgar Cemiloğlu İMAMVERDİYEV*****ÖZET**

Bu makalede Güney Azerbaycan âdet ve an'anelerinden birisi olan âşıkların katılımı ile yapılan düğün merasimlerinin çeşitli özellikleri araştırılıp değerlendirilmiştir.

Dünya üzerindeki bütün halkların kendine mahsus âdet ve ananeleri vardır. Bu âdet ve ananeleri ile de birbirlerinden ayrılır ve ayrı ayrı tanınırlar. Bu bakımdan da muhtelif halklar, kendi âdet ve ananelerine saygı ile yaklaşmakta, onu muhafaza edip, yaşatmaktadırlar. Bu halkların dünya görüşü, ruhu, maneviyatı, varlığı, tarihi geçmişi, psikolojisi ve folklorü zengin ve çok çeşitli olan muhtelif âdet ve ananelerinde yaşamaktadır. Âdet ve ananeler; her bir halkın kendine mahsusluğunun sembolü ve tezahürüdür. Bu âdet ve ananelerden biri de toy merasimleri (Düğün Törenleri)'dir. Bir halkın folklorü denince ilk önce düğün törenleri akla gelir. Bu düğün törenlerinin muhtelif âdet ve ananeler içerisinde, ayrıca hususî bir yeri vardır. Her bir halka göre düğünler elin, obanın âdet ve ananesinin aynasıdır. Buna göre de her bir halk kendine mahsus şekilde bu aynada görünür. Halkın şenliğini,sevincini,musikisini,şiir sanatını ve halk oyunlarını aksettiren özgün özellikler, sanki düğünlerde toplanmış ve kendi yansımaları bu törenlerde bulmuştur. Buna göre de her bir halkın düğün merasimleri zamanla onun kendi folkloründe tespit olunmuştur. Bir merasim olarak düğünler her halk için kendini anlatma ve kimliğini gösterme unsurudur. Buna göre de her bir halk bu törene hürmet ve itina ile yaklaşarak kendi münasebetlerini gösterirken, birbirinden farklı düğün âdet ve ananelerini de ortaya koyar. Bu sebeple de dünya halkları arasında düğün âdet ve ananeleri kendine has özellikleri ile birbirinden ayrılır. Güney Azerbaycan'daki düğün merasimleri de bu bakımdan rengarenkliği ve özgün cihetleriyle araştırılmaya değer özellikler taşımaktadır. Güney Azerbaycan'ın Tebriz ve Urmiye şehirlerinde, bu ulu diyarın usta âşıkları ve halk şairleriyle görüşmelerimden sonra, Azeri Türklerinin bazı düğünlerini görüp seyretme olanağı bana da nasip oldu. Bu tarihi çok zengin olan diyarın ilginç düğün âdetlerinin,

* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

kendine mahsus bir çok özelliklerini de, bu arada müşahede ettim. Okuyuculara takdim olunan bu makale orada edindiğim bilgiler ile muhtelif sanatkârlara sorduğum sorular ve onlardan aldığım ilginç cevaplar esasına göre yazıya alınmıştır. Önce şunu belirtmeliyim ki Güney Azerbaycan'da aşıkların iştirak ettikleri düğün merasimleri birbirinden farklı olarak, Tebriz'de bir gece, Serapta iki, bazen üç gün, Eher ve Şebüster bölgesinde üç, bazen dört gün, Muganda ve Parsabatta ise beş, altı gün bazen de bir hafta sürer. Bu yerlerin adet ve ananelerine göre de yapılan merasimler muhtelif vakitlerde başlayıp birbirinden farklı saatlerde de biter. Bu bakımdan Tebriz'de yapılan düğünler bazen 18.30'da, bazen de 19.00 civarında başlayıp, tahminen gece saat 01.00'den sonra biter. Bu konuyu da biraz sonra daha etraflı izah edeceğiz. Köy yerlerinde ise aksine, düğünün birinci kısmı tahminen sabah saat 10.00'da başlayıp öğleye kadar devam eder. Düğünün müzisyenleri olan aşıklar, düğünde iştirak eden misafirler ile beraber, öğle yemeğini yedikten sonra kendilerinin dinlenmesi için ayrılmış hususî bir odada akşama kadar istirahat eder. Düğünün ikinci kısmı köylerin düğün adetlerine bağlı olarak 19.00'da başlayıp, gece yarısına kadar devam eder. Eskiden o zamanın adetlerine uygun olarak aşıkla düğün sahibi arasında hiçbir şart koşulup pazarlık yapılmazdı. Meclisin müzisyenleri böylece çalıp söyler, merasimi idare ederlerdi. Törenin sonuna doğru toplanan paraların hepsi bu kurala uygun olarak aşıklara verilirdi. Aşıklar da bin bereket diyip, düğün sahibine rızalarını bildirir, hayır dua ettikten sonra saygı ve sevgiyle tören yerinden ayrılırlardı. Önceden pazarlık yapılmadığından düğün sahibi de kendi meclisinde çalıp söyleyen aşıkların yanında mahcup olmamak için, elinden geleni yapar imkanı dahilinde onları ödüllendirir, razı etmeye çalışırdı. Son onbeş yıldır genç aşıklar üstadlarının koyduğu bu kuralı değiştirip, önce düğün sahibiyile pazarlık yapıp, şart koştuktan sonra iki tarafında rızasıyla töreni gerçekleştirirler. Aşık sanatında hizmete başlamış böyle genç müzisyenler kendileri için tayin ettikleri şahsi kıymetleri ile, düğün sahibiyile pazarlık yaparlar. Örnek olarak Tebriz'in bu tür aşıklarından olan İsmail Gemberi kırkbin tümene, Aşık Abbas Muhammedi ise kırk, bazen de ellibin tümene pazarlık yaptıktan sonra düğüne giderler. Adet üzerine düğün devam ederken, pazarlık dışında verilen bahşişler de aşığındır. Kaydetmeliyiz ki Urmiye, Dol, Hoy ve Suldüz gibi yerlerde aşıklar düğünlere tek başlarına giderler, ve meclisi bitene kadar bu şekilde idare ederler. Bunun aksine Karadağ, Eher gibi yerlerde, aynı zamanda Tebriz ve çevresinde yapılan düğünlerde ise, aşıklar kendilerine eşlik eden balabancı ve defçinin beraber iştirakı ve yardımı ile düğün törenini gerçekleştirirler. Önceden konuşup anlaşılarak toplanan paralar, meclisin sonunda her üç icracı arasında eşit olarak paylaşılır. Bu adet şu anda aşık-balabancı-defçi arasında uyulması zorunlu bir kuraldır. Ancak eskiden, bu kuralın aksine paranın bölüşümü başka bir usul ile yapılırdı. Bu eski usule göre; mecliste yüzbin tümen para toplanmışsa üstat aşık bunun onbin tümeni kendine ayırır, kalan doksan bin tümeni yine kendi dahil üç kısma paylaşırdı. Böylelikle, kırkbin

tümen aşığa, otuzbin tümen balabancıya, otuzbin tümen de defçiye (kavalcı)'ya kazanç olarak kalırdı. Aşığın üstadlık seviyesi ve saygınlığı nazara alındığından, balabancı ve defçi (kavalcı) paranın bu şekilde bölünmesinden incinip, küsmez haklarına razı olurlardı. Şu anda Güney Azerbaycan'ın Tebriz şehrinde Kecil parkında yüzlerce aşığın buluşma yeri olan iki adet çayhane kahvehane faaliyet göstermektedir. Herhangi bir düğün sahibi, oğlunun veya kızının bu hayırlı işi için bu çayhanelere gider, meclisi idare etmek için önceden nazarda tutulmuş bu aşıklar arasından birini seçer, ve pazarlık yapar. Bu pazarlık Hacı Rehim Sinaferin veya Aşık İsmail Gamberinin çayhanesinde gerçekleştirilir. Adete göre, pazarlık yapıp taraflar anlaşınca düğün sahibi ile aşık kendi ceplerinden biner tümeni, bu hayırlı işe vesile olan çayhane sahibine verirler. Çayhane sahibinin esas özelliği ise, tek tek bütün aşıkların muhtelif düğünlere sıra ile gitmesini tanzim etmektir. Diyelim ki, bir düğün sahibine tanıdığı ve kendi düğününe götürmek istediği bir aşık gerekiyorsa ve o aşıkta tesadüfen aynı gün başka bir düğün için söz vermişse, bu durumda çayhane sahibi o sanatkârı isteyen düğün sahibine başka bir sanatkârı götürmesini teklif eder. Eğer düğün sahibi bu aşıkları ekibiyle beraber isterse onlar da bu düğüne iştirak ederler. Yine başka bir kurala binaen, düğün töreni bittikten sonra, aşıklar için toplanan paradan onları düğüne gönderen şahsa, yani çayhane sahibine de bir pay ayrılır. Enamin (Bahşişin) diğer üç kısmı ise aşık, balabancı, defçi (kavalcı) arasında eşit olarak paylaşılır. Belirtilmesi gereken bir nokta ise, halk arasında çok meşhur üstat aşıklara, düğün sahipleri 20-25 gün bazen de bir ay, iki ay önce kaparo verip, oğullarının veya kızlarının düğünlerine getirmeye muvaffak olabilirler.

Kaparo: Bir aşığın aynı günde düğünü olacak ikinci bir şahsa söz vermemesi için ona ilk müracaat eden düğün sahibi tarafından verilen bir miktar paradır. Yine kurallar gereği kaparoyu alan aşık, bu düğünde mutlaka saziyla sözüyle çalıp söylemek mecburiyetindedir. Aksi takdirde düğün sahibi ile aşık arasında dargınlık ve münakaşa olabilir. Bu da üstat aşığın adına ve şöhretine hanel getirip halkın gözünden düşürebilir. Bu sebeple de önceden kaparo alan aşığın, an'aneye göre hiçbir sebep olmadan, onu düğün sahibine geri vermeye hakkı yoktur. Hastalık, yolculuk, vefat v.b. çok istisnai hâllerde ise aldığı kaparoyu düğünden birkaç gün evvel bin bir özur dileyerek düğün sahibine geri verilir. Bununla beraber başka bir sanatçı arkadaşının da bu düğünde çalıp söylemesini talep edebilir. Buna razı olup olmamak da düğün sahibinin kendi bileceği iştir. Razı olmadığı durumda da kendi akrabasının tavsiye ve istişareleriyle düğüne başka bir aşık çağrılır. Güney Azerbaycan düğünlerinin ilk merhalesine dek olan önemli kurallardan biri her iki tarafın soylarının mümkün oldukça daha etraflıca öğrenilmesidir. Bu mühim bir şarttır. Bu aşamada oğlanın ve kızın, kimlerin evladı olması oldukça önem arz etmektedir. Taraflar birbirlerini münasip görürlerse, oğlanın anne ve babası kız evine giderler. Bu iki şahsın hayırlı iş için kızın kapısına teşrif buyurmasına bu memlekette "Elçi" adı verilir. Elçilik Güney Azerbaycan düğün adet ve ananesinin

başlıca hususiyetidir. Elçilik zamanı her iki tarafta birbirini daha yakından tanır. İşte bu zamanda kız tarafının “he”si (Evet)’i alınır. Sonra adetler gereği damadın ana babası ve gelinin ana babası arasında alışveriş sohbetleri yapılır. Bu sohbetler en çok iki konuda yapılır:

Bunların ilki: Başlık adı altında nakit para şeklinde yani peşin pazarlık ile edilen sohbetler. Bunlar arasında, ananeye uygun olarak hesap edilen, başlık talep edilir. Başlık için kızın babası oğlanın babasından yüz bin yahut iki yüz bin tümen hacminde ister. Şu da kaydedilmelidir ki bazı hallerde, kızın babası fakir olduğu zaman oğlan tarafından daha çok başlık talep edebilir. Nakit para olarak alınan başlık, adet üzere kendi kızına layık olduğu çeyizi verebilmek maksadıyla alınır. **Çeyiz**, Güney Azerbaycan Türklerinin düğün adetlerini ayırt eden özelliklerden biridir. Kızın ebeveyni, kendi çocuklarının mutluluğu için yeni kurulacak eve, en zarurî ve mühim ev eşyasını verme gayreti içindedirler. Bu bölgede buna “Cahaziye” denir.

İkinci konuşulan şey ise, düğün için gerekli olan erzaklar için yapılan, alışveriş sohbetleridir. Damat tarafından iştirak edecek misafirlerin tahmini sayısına göre bir çok zarurî erzak talep edilir. Bu erzaklar tahmini olarak; 8-10 kg. şeker, 20-25 kg. pirinç 50-100 kg.un, 8-10 kg yağ, 15-20 kg tavuk, gelen sayısına göre de 1 koyun veya sığır, 1-2 kg çay v.s. Bu erzaklar kız evinin yakın akrabaları tarafından pişirilip düğün zamanı sofraya konur. Ayrıca kızın “Evet”i (he) alındıktan sonra, **nişan** merasimi için ayrıca bir zaman tespit edilir. Bu özel ve önemli güne de her iki tarafın en yakın dost ve akrabaları iştirak eder. Adetlere göre kızın parmağına altın yüzük takılmakla, gelin nişanlanmış sayılır. **Nişan**; elçilikle düğün arasındaki küçük bir merasim şeklinde kendini tezahür ettirirken, alakanlandırıcı ve bağlayıcı bir özellik taşıyarak, düğüne giden yolda adeta bir köprü vazifesi görür. Böylece; nişan merasimi elçiliğin sonraki, düğünün önceki merhalesidir. Kendine has bir sıra takip eden nişan merasimi, Güney Azerbaycan Türklerinin düğün adet ve ananelerine ait bir özelliktir.

Yine kaydedilmelidir ki güney bölgesinin bazı yerlerinde, kızların buluş çağına varmadan evlendirilmesi, eski ve köhnemiş, bazı adet ve anelerin hala yaşadığını da haber vermektedir.

Güney Azerbaycan’da evlilik yaşına gelen gençler birbirlerini nasıl görüp severler? Bilinmelidir ki bir oğlanın evlilik çağına gelmiş bir kızı, şehirde gezerken tesadüfen görüp “**bir gönülden bin gönüle** ” vurulması bu diyara has bir özellik değildir. Gençlerin bu çevrede tanışması şöyle olur: Evlenme arzusu ile aile kurmak isteyen bir gence, yakın akraba dost ve tanışlardan çevrelerinde münasip bir kızın olduğu haber verilir. Damat adayı da kızı görmek maksadıyla, kızın yakın akrabalarından birine, bir yol bularak fikrini bildirir. Niyet aydın olunca, bu işin gerçekleşmesi için akraba herhangi bir yolla kızı evine çağırır. Kızla oğlanın

birbirini görmeleri şu şekilde gerçekleşir; Eve misafir geldiği söylenerek kıza çay getirilir. Kızda bu kurgudan habersiz gibi akrabalarını dinleyerek tanımadığı misafir için utana-sıkıla çay servisi yapar. Kız için beklenmedik ve tesadüfi olan bu olağanüstü sahnede, kız ve oğlan birbirlerini kaçamak olarak görürler .Bu ilk görüşte oğlan kızı beğenirse, evliliğe doğru ilk adım atılmış olur. Ona göre de oğlanın niyeti akrabalarının aracılığıyla kıza ulaştırılır. Kız da kabul ederse, oğlan tarafı elçi olarak kız evine giderler. İki tarafın rızası olduğunda, kızın evet'i (he) aranır. Kızın evet'i alındıktan sonra adet üzere çay gelir. Oğlanın ebeveyni de, sevinçle çaylarına şeker atıp içerler. Bu tatlı çayın içilmesi yalnız kızın ebeveyninin razılık cevabı alındıktan sonra olur. Bu çaya şeker atıp içilme adeti, iki yeni akraba arasında hoşnutluğu bildiren bir tatlılık timsali olarak kabul edilir. Eğer elçililikte kızın rızası olmazsa o çaya şeker katılmaz ve çay da içilmez. Böyle bir durumda elçiler üzgün bir şekilde geri dönerler. Aslında bu ilk red, oğlan ve onun tarafını araştırmak içindir. Yine belirttiğimiz gibi Güney Azerbaycan'da evlilik öncesi ailelerin birbirlerinin aslını, neslini, kökünü, soyunu öğrenmesi, vazgeçilmez bir düğün öncesi ananesidir. Eğer uygun görülürse bir buluşma daha gerçekleştirilir. Aksi durumda elçilere yeniden red cevabı verilir. Bu karşılıklı olarak birkaç kez tekrarlanabilir. Sonuncu defada red cevabı alınırsa, burada da diğer bazı müslüman ülkelerinde görülen, kız kaçırma olayları, eski bir adet olarak karşımıza çıkmaktadır. İş bu hale geldiği zaman kızın ebeveyni hükümetin yetkili organlarına haber verir. Onlar da, oğlanı bulup kızı ailesine teslim ederler, oğlanı da nezarete atarlar. Bu bölgede uzun süreli hapse “zindan” kısa süreli hapse “Toguf” adı verilmektedir. Oğullarının “Toguf”da olduğunu öğrenen ebeveynler ise, onu oradan çıkarmak maksadıyla, evlerinin tapusunu hükümete vererek, bu kefil kağıdıyla evlatlarını oradan geçici olarak çıkarmayı başarabilmektedirler. Bundan sonra kızın ebeveyninin rızasını almak için, halkın içinden hatırlı ve nüfuzlu kimseler araya sokulur. Unutulmamalıdır ki bu kişiler devreye girmezse aileler arasında hiçbir görüşme olmaz. Bu kişiler, tarafları anlaşmaya davet ederek, işleri iyilikle halletmeye çalışırlar. Nihayet taraflar barıştıktan sonra kızın rızası alınır. Bunu bildirmek için her iki taraf da, resmî iştirak ile hükümete başvurur. Malumat bildirildikten sonra, oğlanın ana babası tapu kağıdını da alıp evlerine dönerler. Bundan sonra da iki taraf da düğün hazırlıklarını başlar. Genel olarak bu kaçırma olaylarında, herhangi bir şikayet olmazsa fiili işleyenler hakkında cezai bir işlem de yapılmaz. İslamî kaidelere dayanan Güney Azerbaycan düğünlerini ayrıcalıklı kılan spesifik sebeplerden biri de “SİĞE” dir. Siğe aile kurmak isteyen gençlerin gönüllü rızasına dayanır. İki tarafın rızası olmazsa hiçbir zaman siğe okunmaz. Kanunlar gereği de siğesiz aile de kurulamaz. Siğenin önemli hususiyeti şudur ki; yalnız Kurandaki bazı ayetlerden okunur. Siğe'yi okuyan kişiye “GAZİ” (bu mutlaka bir din adamıdır) adı verilir. Siğe okunuşu sırasında oğlan ve kızdaki başka, onların yalnız babaları şahit olarak yer alabilir. Bu şahitlere de (Vekil) adı verilir. Vekil, gazinin rehberliği

ile tayin olunur. Onun iştiraki ile de siğe okunur. Burada islâm adet ve anelerine göre, önce siğe okunur, sonra “**KEBİN**” (nikah) kesilir. Siğe kebinin birinci merhalesidir. Önce siğe okunmazsa, hiçbir zaman kebin kesilemez. Siğe iki şekilde okunur. Birincisi: Geçici olarak yani 3-6 ay için okunmasıdır. Bu vakit zarfında taraflar birbirleriyle anlaşırsa siğe uzun müddet yani bir ömür boyu okunup, kebin kesilir.

İkincisi: Az önce belirtilen uzun müddete okunmasıdır. Kebin (nikah) müslüman ülkelere has düğün adet ve anelerinden biridir. Kebin “teze bey”e (damat) ile gelinin evlendiklerini belgeleyen resmi nikah senedir. Kebin Kuzey Azerbaycan’da **molla**, Güney Azerbaycan’da **gazi** tarafından kesilir. Aile kurmak için anlaşılan gençler buranın adetlerine göre, gaziye onbin tümen öderler, Gazi’de onların kebin’ini keser. Genel adetler üzerine göre kebin düğünden 1 yıl önce kesilir. Maddi imkânları daha iyi olanlar ise düğün günü kebin kestirir, sonra gelini götürürler. Bu memleketlerin adetine göre “**kız düğünü**” (**nişan**), **oğlan düğününden** önce olur. Güney Azerbaycan’daki bir diğer adete göre de, kebin kesilirken gelinin ve damadın yakın dost ve akrabaları şahit olarak bu olaya da iştirak ederler, ve oğlan tarafı damada, kız tarafı da geline kefil olurlar. Kayıt olunmalıdır ki, kebin kesmeden önce gazi, oldukça büyük miktarlarda (iki veya üç milyon tümen) parayı gelecekte gelini boşamasın diye damada cezai bir müeyyide olarak yazar. Sonra da her iki tarafında şahitliğiyle bu kebin’i keser. Herhangi bir sebeple evlilik sona ererse, boşayan taraf, boşadığı tarafa bu miktarı ödemek zorundadır. Aksi halde buranın kanunlarına göre hapis cezası alır. Çıktıktan sonra da boşandığı eşine kendi imkanları dahilinde, on bin tümen veya daha fazlası bir nafakayı her ay ödemek zorundadır. Bunun başka bir yolu da yoktur. Şurası gözden kaçmamalıdır ki gazinin belirlediği bu miktar, gelecekte olabilecek her türlü boşanma durumunu engelleme maksadı taşımaktadır. Bu adet ve aneler Güney Azerbaycan’a mahsustur. Nikah kesildikten sonra hısım, akraba toplanıp münasip bir düğün günü tespit ederler. Güney Azerbaycan’da, seçilen bu düğün gününe “**Henabendi**” denir. Buna kız evinden gelinin kız kardeşleri ve akrabaları katılır. Bu bölgede **Muharrem** ayı ve **Ramazan**’da kesinlikle düğün yapılmaz. Düğün günleri tespiti, bu hususiyetle nazara alınır. Daha önceki zamanlarda düğün günü belirlendikten sonra gelen, misafirlerin sayısına göre koyun veya sığır kesilir, konuklara “**Avguş**” adlı yemekler sunulurdu. Avguş’a bazı yerlerde “**Şorba**”da denilir. Yine belirtmelidir ki, bu düğünlerde alkollü içecekler ve şarap kesinlikle içilmez. İslâmî emirlerden dolayı, bu yasak edilmiştir. Buna riayet etmeyen kişiler olursa önce düğün töreninden kovulur, sonra da resmî makamlara bildirilir. Bu suçun cezası yetmiş, seksen bazen daha çok kırbaçtır. Düğünde içki yerine semaver çayı ve güzel sular verilir.

Günümüzdeki düğünlerde ise verilecek yemekler, düğüne gelecek şahısların sayısına uygun olarak hazırlanır.100-200 hatta 300 kişilik yemek, önce sipariş verildiği yemekhanelerde hazırlanır merasim vakti bunlar, düğün yerine küçük kamyonetlerle getirilir. Güney bölgesindeki düğünlerde ekmeğe yerine daha çok yufkadan istifade edilir. Yer sofraları kurulur, önce yufkalar dizilir, sonra herkese yemek servisi, düğün sahipleri ve onların hısımların akrabaları tarafından yapılır. Düğünde verilen bu yemeklerin ilki sulu olur. Bu, her biri üzüm tanesi kadar olan ve “ZIRNIŞ” denilen bir bitkiden bu çorbanın içine atarlar. Diğer bir ismiyle (SUP) olan bu yemeği, 5-6 kişilik “Suphori” adlı büyük kapta getirirler. 20-25 kişi için 3 veya 4 suphori yeterli olmaktadır. Misafirlerin kendileri, bu kabın içindeki büyük kaşıklarla kendi tabaklarına servis yaparlar. Sup servisi bitince, misafirler için düğünün esas yemeği olan “AŞ” gelir. Aş, pişmiş pirinç üstüne konulan tavuk budu veya tavuk göğsünden ibaret bir yemektir. Sonra meşrubat şişelerine benzeyen şişeler içinde, “ZOĞ” (bir çeşit plastik pipet) adı verilen boru şeklinde kamışların olduğu “Nuşabe” isimli koyu kahverengi renkli bir içecek getirilir. Nuşabe İran’ın güneyinde yetişen hurmalardan hazırlanmaktadır. Bu zoğ’un diğer ismi de “NEY” dir. Düğünlerde Nuşabe içmek için hiç bardak kullanılmaz, sadece zoğ ile içilir. Bu şekilde içilmesinin sebebi, çok soğuk olduğundan ney”le “zogla” yavaş yavaş içilmesi gerektiği lüzumundandır. Yemek bittikten sonra adetler gereği ilk gelen yufka yine ilk önce götürülür, sonra boş kablara ve tabaklar götürülür. Daha sonra misafirler için semaver çayı getirilir. Yine İslamî kurallar gereği, bu esnada bayanlar ortalıkta görünmezler. Düğün hazırlığı sırasında yabancı olmayan erkeklerle beraber düğün hazırlıkları ile ilgili bazı işleri yapsalar da bu servis hizmetinde kesinlikle bulunmazlar. Düğün günü yakın dost ve akrabalar büyük bir hevesle törene de iştirak ederler. Güneyde bazı yerlerde “Henabendi” denen erkek düğününden bir gün sonra gelin getirilir. Yüzü görünmesin diye başına kırmızı Gence şalları örtülür. Bu arada damat tarafından İran’ın kendi üretimi olan “PEYKAN” marka arabalarını süsleyip, gelin getirmeye giderler.

Köy yerlerinde ise zurnacılar önce damadın sonra gelinin kapısında yarım veya bir saat kadar şen, hareketli, oynak havalar çalarlar, isteyen buralarda oynar. Güney Azerbaycan’da köy düğünlerinde zurnadan daha çok istifade edilir. Şehir düğünlerinde ise balaban zurnasının yerini alır. Gelin kapısında, zurnacılar bu havalardan sonra meydan havalalarına geçerler. Bu şu demektir ki her iki tarafın da kendine güvenen, iki kişi, Köroğlu havaları eşliğinde güreş tutarlar. Bu adet de yine bu bölgeye ait bir ananedir. Ancak bazı kurallarda bu esnada yürürlüğe girer. Örneğin, güçlü taraf diğerini yıkıp galip gelmemelidir. Aksi halde düğün öncesi istenmeyen tatsızlıklar ve olaylar çıkabilir. Bu da düğün töreninin ahengini bozabilir. Bu bakımdan gün görmüş saygın kişiler, güreş zamanı, tarafların birinin diğerine galip gelmesini engellerler. Bu da düğün sırasında yapılan güreşlerdeki

kullardan biridir. Güreş bittikten sonra damadın anası ve kız kardeşi kız evinden gelini çıkarırlar.

Güneyde aşıkların iştiraki ile yapılan düğünler üç merhaleden ibarettir.

“Birincisi” ; Akşam yemeğine kadar olan merhale.

“İkincisi” Akşam yemeği sonrası “üçüncü” akşam yemeğinden sonraki merhale.

Birinci merhalede: Aşık ve ona eşlik eden ekibi meclise gelince, düğüne gelen misafirler hürmet ve saygıyla ayağı kalkar, onları alkışla karşılarlar. Tebriz düğünlerinde aşık önce kendini sonra yardımcılarını takdim eder. Sonra muhtelif halk şairlerinden ve aşıklarından bir “üstatname” seslendirir ve meclisin anahtarı sayılan “Baş divanı” ile ilk havayı seslendirir ve “Tecnise” geçerler. Güney Azerbaycan'da baş divanı havasına “Şah Hatai” divanı derler. Bu iki havadan sonra aşıklık ananesinin eski kanunlarına esasen, düğün ehline üçüncü borcunu yani “Garaçını” verir. Buda seslendirildikten sonra aşık onu dinleyenlere hitaben, bildiği destanlardan bir kaçının ismini sıralar ve meclisin umumi kararına göre de, misafirlerin istediği ve rızası dahilinde, bu destanı söylemek için izin alır. Güney Azerbaycanın aşıklık ananesine göre, düğün sonu mutlaka “Duvak kapma” yani “BAŞ MUHAMMES veya ORTA MUHAMMES” havalarından birinin okunması ile tamamlanırdı. Son zamanlarda ise bazı genç aşıklar bu ananeyi bilerek veya bilmeyerek bozarak bazen “Başdivanıdan ve Tecnisten” sonra, meclisin vaziyetine uygun olarak, gâh ağır gâh oynak havalar çalarlar. Kalbi okşayacak sözlerden okudukça meclistikiler tarafından muhtelif övgüler de işitilmektedir. “Yaşa aşık”, “yaşa yaşa”, “sağol” v.b sıradaki bentler okunmaya gelince “Aldı görek ne dedi”, “Görek daha ne deyir”, “Götürdü dubara”, “Aldı bir daha” v.b ifadeler kullanılır. Aşık bitirdikten sonrada “Sağ olasız” diye meclise teşekkür eder. Burda aşık muhtelif şekillerde bu parçaları seslendirir. Örneğin, bir bendi okuyup bitirdikten sonra bu bendi dikte ile düğün ehline özenle ve yüksek sesle tekrar eder ki, hepsi sözün manasını anlasın. Bazı makamlarda ise, çalarken okunan bent dikte ile yeniden tekrar edilmeyebilir. Bu da en çok aşığın kendi vaziyeti ve meclisin ahvalıyla alakalı olabilir. Böyle hallerde aşığın söylediği havanın yorucu olmaması için bu usulden de istifade edilir. Önceden belirttiğimiz gibi Tebriz düğünleri, akşam 18.30-19.00'da başladığından düğünün birinci merhalesi 21.00-21.30 kadar devam eder. Bu da iki üç saate tekabül etmektedir. Aşıklar çalıp söyler, oynamak isteyenler oynar, aşığa bahşişler verilir. Bu kısmın en ilginç yanı damadın oyuna davet edilmesi kısmıdır. Misafirlerden biri, defçiye bahşiş verip “Beyin sağlığına” (damadın) defçi de meclistikiler, düğün sahibine saygı ve hürmetle, oyuna davet için onu alkışlarlar. Damat oyuna başladığı zaman, misafirlerden muhtelif oranlarda, bahşiş alır. Böylece düğün süresince, oynayan misafirler arasında en çok para damat

oyarken toplanmış olur. Daha sonra akşam yemeği vakti geldiğinden bu birinci merhale bitirilir. Böylece aşıkların çalıp söylemesi geçici olarak durmuş olur.

İkinci merhalde; ise misafirlere ve aşıklara az önce açıkladığımız düğün yemeği verilir. Bundan sonra ise bu bölge için ikinci merhaleyi karakterize eden, ananevi bahşış toplama merasimi başlar. Bu bahşış toplama, yemek yenildikten sonra, Toybeyi tarafından ilan olunur. Bu, **diğer bahşışlerden kendine has özelliği ile ayrılır. Özellikle Tebriz’de, undan yapılmış sarı renkli “Gulabiyeye”** isimli yassı ve dairevi şeklindeki küçük pastalar, tabaklara konarak çayla beraber gelen misafirlere sunulur. Gulabiyeyi yiyen şahıs, tabağa imkanı dahilinde büyük miktarda bahşış bırakır. Bu bahşış 10-15-20 bin tümen veya daha fazla olabilir. Gulabiyeyi yemeyen kişi ise doğal olarak bahşış vermez. Daha sonra bu tabaklar toplanır ve daha çok bahşış vermiş kişilerin adları, yüksek sesle misafirlere ve düğün sahiplerine bildirilir. Öyle yüksek meblağda para veren şahsın adı ise, düğün sahibinin evlatların biri tarafından evin hususî defterine kayıt edilir. Bu toplanan bahşışler de toy beyine teslim edilir, böylece ikinci merhalde bitmiş olur.

Üçüncü merhalde ise; düğün sahibi tarafından, aşıklar yeniden meclise davet edilirler. Onlar da yine, meclisi şenlendirmek için, çalıp söylemeye başlarlar. Bu merhale iki hususiyetle kendini gösterir.

Bunların ilki; Damadın saçının tıraş edilmesidir. Bunun için berber, damat sağdışı ve solduşu için ayrılan odaya gelir, ve güya makasın kesmediğini bahane eder, ve bahşış ister. Ananeye esasen, bahşışı en çok damadın amcası, dayısı veya dost ve akrabalarından birisi verir. Daha sonra damat tıraşı yapılır ve damat dışarı çıkar. Bu esnada aşıklar muhtelif havalar çalıp söylemeye başlarlar. Aşık İsmail Gamberinin repertuarından olan “Yar geldi” adlı halk türküsü değiştirilip, “**Bey geldi**” şeklinde okunur. Bu esnada aşıklara yine bahşış verilir. Daha sonra damat, sağdışı ve solduşu beraberce misafirlerin ağırlandığı büyük odaya geçerler.

İkinci Hususiyet; ise bey (damat) tarifi ile kendini gösterir. Aşıkların yaptığı bu tarif yaklaşık 40-45 dakika kadar sürer. Misafirler bu tarif için yine aşıklara bahşış vermeye devam ederler. Tarif yapılırken en çok bahşışı, dost ve akrabalar verir. Tarif sırasında damat, sağdışı ve solduşuyla elinde mum yanar vaziyette, ayakta tarifi bitmesini bekler. Aşıklar ise tarifi ara vermeden peş peşe sıra yaparlar.

1)

Göyde bir ulduz var adı Talıp'dı
Işığını bu meclise salıpdı
Hamı enam¹ verip bey atası galıpdı
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Gohumun², gardaşın, elin³ var olsun

2)

Seherecen men bu sazı çalaram
Çalıp çalıp küllen⁴ enam alaram
Teze beye⁵ özüm terif yazaram
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Gohumun, gardaşın,elin var olsun

Âşık Ersalam Dusti'nin söylemesine göre bu tarifler güneyde daha çok "Çin Divanı" ve "Kolhozu" adlı hava ile okunur.

3)

Dünen bu vaht men gitmiştimEher'e⁶
Bey istemeyenin çöreyi⁷ dönsün zehere
Akşamdan ohurug galar sehere
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Gohumun, gardaşın,elin var olsun

4)

Eline alıbdı galemi Mirze
Bu beyin elinden gederem erze
Hoş gelibler bura gelen silsile
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Gohumun, gardaşın, elin var olsun

¹ enam. bahşiş

² gohum: akraba

³ el: halk

⁴ küllen: fazla, çok

⁶ Eher: Güney Azerbaycan'da bir şehir adı. Şimdiki adı Eresbaran.

⁷ çörek: ekmek

5)

Derya gırağında saldırdım günbez⁸
Ohudum Gur'an'ı dediler bilmez
Beye kömek olsun⁹ göze görünmez
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Sağdışın,solduşun elin var olsun

6)

Toy olcağın bezenipti otaglar¹⁰
Yol yeriye incinmesin ayaglar
Toya gelib eziz eziz adamlar
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Gohumun, gardaşın, elin var olsun

7)

Eliyyel Murtaza elinde camı
Beladan hifz olsun döre tamamı¹¹
Bey anası gönder gelsin enamı
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Gelen gonagların elin var olsun.

8)

Sen sazı çal men de çalım gavalı
And içmişem danışmayam yalanı
Bey gardaşı gönder gelsin enamı
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Bey nenesi gözlerin aydın olsun.

9)

Tarif sırasında "Garabağ Şikestesı" adlı âşık havası ile de böyle bir bayatı okunur.

Men aşığı aydın olsun
Ay çıhsın aydın olsun
Teze beyin toyudu
Bey emisi gözlerin aydın olsun,

⁸ günbez. kümbet

⁹ kömek olsun: yardımcı olsun

¹⁰ otaglar. odalar

¹¹ döre tamamı: bütün etrafı

Âşıklar tarifi yine devam ettirerek böyle söylerler

10)

Bey atası gene merdi merdane
Gözleri benzeyir guzu ceyrana
Terifin diyerem gelen gonağa
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Gohumun, gardaşın, elin var olsun.

11)

Beyin gardaşları burda durubdur
Koroğlu tek sibillerin¹² burubdu
Düşmenin gözüne ohun vurubdu
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Gelen gonagların, elin var olsun.

12)

Derya gırağında¹³ saldırdım hamam
Ohudum Gur-an'ı eledim tamam
Size kömek olsun sahib-i zaman
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Bacienam verdi görüm sağolsun.

13)

Başına goyubdu gara külahi
Metlebini¹⁴ versin güdret ilahı
Gaş gara, göz gara ürek surahi
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Bey halası enam versin şad olsun

Eger âşık dost akrabalarından her hangi birinin bahşış vermediğini görürse ona yönelerek gelip bahşış vermesi için şöyle söyler:

¹² sibil: bıyık

¹³ gırag: kenar

¹⁴ metleb: dilek, arzu.

14)

Şane¹⁵ olup astanaram¹⁶ telinden
Bal emerem dodağından dilinden
Bey gohumlar ayrılmasın elinden
Görüm a bey toyun mübarek
Sağdışına solduşuna borc olsun

15)

Terif deyim teze beyin boyuna
Gismet oldu özüm geldim toyuna
Bey bibisi beyi saldı yadına
Görüm a bey toyun mübarek olsun
Enam veren görüm canın sağ olsun

16)

Dünen bu vaht men getmişdim Sırhaba¹⁷
Çiynime¹⁸ salmışdım bir yaşıl eba
Hamı enam verdi bey dayısı sohur hesaba
Bey dayısı enam versin var olsun
Görüm a bey toyun mübarek olsun.

Bey tarifinin sonunda âşıklar Güney Azerbaycan'da misafirlere dönerek şöyle bir tarifile düğünü sona erdirirler:

17)

Âşık köhle¹⁹ sazımı
İnce telleri dindir
Defci elin işlesin
Gelbimize sevindir.
Toy güntüdü el çalın
A bey toyun mübarek.

¹⁵ şane: tarak

¹⁶ astanaram: sallanırım

¹⁷ Sırhaba: Güney Azerbaycan'daki Urmiye (yeni adı Rizaye) şehrinin bir ilçesi.

¹⁸ çiynine: sırtına

¹⁹ köhle: akort etmek

Aslında bu tarif Güney Azerbaycan âşıklarının repertuarına Kuzey Azerbaycan hanendelerinin altmışıncı yılların öncelerinde ilk söylenmesinden sonra Güney Azerbaycan âşıklarının repertuarına dahil olmuştur.

Tarçı köhle tarını
İnce telleri dindir
Defci elin işlesin
Gelbimizi sevindir
Toy güntüdür el çalın
Ay gız toyun mübarek
Oğlan toyun mübarek
Oğlan igid gız gaşenk²⁰
Hamı deşin ürekden
Ay gız toyun mübarek
Oğlan toyun mübarek.

Tarif sırasında; dost ve akrabaların adı geçtikçe, bunlarda bahşişleri damadın omuzlarına, yer kalmazsa başına koyarlar ikisindedeyer kalmayınca iğne ile yakasına para takarlar. Toy Beyi' de bu paraya nezaret etmek için sağdış ve solduşun yanında bulunur. Tarifleme bitince yine âşıklar çalıp söylemeye, yakın dost akraba ve misafirlerde oynamaya başlarlar. Bu esnada Toy Beyi düğünün başından beri toplanmış olan parayı getirip, düğün sahibine teslim eder nihayet meclisin sonunda sıra damadın oynamasına gelir. Damat oynarken nazar değmesin diye üzerlik yakılıp damadın başında dolandırılır.

Damat oyunu bitirdikten, sonra aşık yine bahşiş almak maksadıyla sazı omuzundan indirip, şakacıbir tavırla, güya damadın başında kırmak için yalandan çabalar, lakin sahada olsa akrabalar buna izin vermezler. Akrabalar, söz havayâ kaldırıldığında gelip sazı aşığın elinden alıp, göğsüne bir miktar bahşiş koyup, himmet ve saygıyla aşığa takdim ederler. Aşıқта bahşışı alıp razı olduktan sonra son sözünü söyler ve hayır duasını şöyle eder; “Elin elliğine, Hakkın birliğine, taze beyin (damadın) sağdışı ve solduşu sağlığına diyelim” “Allah mübarek eylesin” der. Bundan sonra da düğün gece yarısı biter, misafirler ve akrabalarda düğün yerinden ayrılıp evlerine dönerler.

Genel olarak Güney Azerbaycan Türklerinin muhtelif adet ve anelerinin toplu olarak araştırılması, bu bakımdan da âşıklarla ve hanendelerle yapılan, birbirinden farklı düğün törenlerindeki özgün özelliklerin, ilmi olarak tetkik edilmesi büyük önem taşımaktadır.

²⁰ gaşenk: güzel

KAYNAKÇA

- 1-Cenûbi Azerbaycan Edebiyyatı Yazıcılarının Edebî Mecmuesi, Azerbaycan Rûznâmesinin Neşriyyesi, 1960.
- 2-Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı Cilt 1,2, 1985 Tebriz
- 3-Hüseyn Feyzullahi Vahid, Elli Âşık, Elli Nağme Bilatarih, Tebriz.
- 4-Kafkasyalı Ali, Mikayıl Azafı, Erzurum 1996.
- 5-Hüseyn Feyzullahi Vahid, Muasır Âşıklar, Bilatarih, Tebriz.
- 6-Dr.Cevat Heyet,Azerbaycan Edebiyat Tarihine Bir Bakış, 1358 (1979), Tahran.
- 7-Dr.Cevat Heyet, Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyyatı, 1367 (1988), Tahran.
- 8-Ş.Tağiyeva, E.Rehimli, S.Bayramzade,Güney Azerbaycan,Bakü,2000
- 9-T.Karabey, H.İdrisi, Güney Azerbaycan Şiir Antolojisi, 1991, Erzurum.
- 10- Azerbaycan Aşık Yaratıcılığı Aşık Şemşir (Rusça), Yazıcı Bakü 1984 s.37.
- 11-DoçDr.Ilgar Cemiloğlu İmamverdi, “XX.Asır” Güney Azerbaycan Aşığı Mühiti ve Bazı Meseleler, 21 Azer Dergisi, 1380 (2001), No:11. Bakü.
- 12- Aşık Geşem Ce’feri, Veten Bülbüleyem El Aşığıyam, 1372 (1993), Hadi Neşriyatı.Tebriz.

SUMMARY

In this study, we have examined the marriage ceremonies held with the participation of aşiks (poets who play and sign) a tradition of the South Azerbaijan.